

V zásade však napriek drobným a možno nie celkom opodstatneným výhradám (čiastočne aj voči jazykovej stránke publikácie) ide o mimoriadne zaujímavú, a najmä zrozumiteľným štýlom napísanú vedeckú prácu, ktorá by sa mala stať základným čítaním na každej vysokej škole humanitného zamerania.

Andrej Školkay

Andrej Školkay
Katedra humanitných vied
FMK UCM v Trnave
nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava

NOVÉ CHÁPANIE BOŽIEHO ZÁMERU

IGOR SMELÝ: Nový morálny kód. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška 2004. ISBN 80-7165-384-5

Citát: „A tak dookola, až kým sa neudiskutujeme k smrti“ (s. 118).

Názov publikácie pripomína akoby synonymum Nového zákona – a naozaj ide o pohľad katolíckeho lekára na zmeny v súčasnej morálke. Autor jednoznačne odmieta liberálny prístup k životu a v tomto smere aj na príkladoch dokazuje, že medzi morálkou a politikou (v zmysle politických, a nie výlučne odborných otázok) je úzky a nevyhnutný vzťah (napríklad otázka interrupcie).

Základná námietka autora predhovoru Alojza Rakúsa voči liberalizmu je, že údajne „sociálni liberáli požadujú, aby ste súhlasili s vecami, s ktorými v skutočnosti vo svojom vnútri nesúhlasíte, čo je požiadavka takmer totalitaristická, lebo žiada od ľudí s odlišnými názormi, aby prijali stanoviská iných za vlastné“ (s. 11). Pri tejto vete by sme aj mohli skončiť celú recenziu publikácie, ak sa s touto vetou autor stotožňuje (a minimálne implicitne to tak musí byť), keďže ide o tvrdenie jasne nepravdivé. Žiaden pravý liberál nežiada, aby niekto prijal názory iných. Čo liberáli žiadajú, tak to je čo najväčšia tolerancia nesúhlasu, resp. názorov, s ktorými ostatní nesúhlasia. Nejde pritom o toleranciu absolútnu a hranice tolerancie sú v rôznych spoločnostiach a v rôznych obdobiach odlišné. Známe je „klasické“, hoci skôr metaforické ako reálne (keďže aj nepriatelia slobody v liberálnych systémoch majú tolerované isté limity slobody, a to aj pokiaľ ide o slobodu prejavu), vyjadrenie limitov slobody vetou „Žiadnu slobodu nepriateľom slobody.“

Podľa autora nový morálny kód znamená vytváranie a presadzovanie nových morálnych mémov, pretože kód totiž v sebe obsahuje správu, ktorú dokážeme dešifrovať. Igor Smelý má na mysli nový liberálny kód.

Igor Smelý tvrdí, že morálka vzniká výmenou skúseností s druhými ľuďmi, t. j. klebetami. Túto komunikácia vytvára alebo skôr umožňuje jednotka kultúrneho prenosu, tzv. mémy. Autor netvrdí, že ľudia slepo akceptujú akékoľvek mémy. Pripúšťa, že aby sa mémy uchytli a „pomnožili“, je potrebné určité emocionálne nastavenie. Ľudí delí na tri skupiny: prijímačov mémov, vytváračov mémom a kopírovačov mémov. V zásade existujú podľa Smelého len dve teórie prenosu mémov. Buď ide o náhodné prežívanie,

alebo, pochopiteľne, o božie zjavenie. V podstate tak autor primárne delí svet ani nie tak na liberálov a veriacich ako skôr na ateistov a veriacich. Neskôr v texte dokonca nepriamo stotožňuje prvú skupinu už len s novodarvinistami, a dokonca tvrdí, že „morálka v ich svete neexistuje, len prežitie génov a mémov“ (s. 39). Inými slovami, čitateľovi vsúva predstavu, že liberáli sú neodarvinisti a nemajú žiadnu morálku. Neskôr však pripúšťa (s. 43), že liberáli majú – hoci podľa jeho názoru nesprávnu – ale predsa len morálku. Zásadný rozdiel medzi tradičným morálnym kódom, založeným na kresťanstve, a novým morálnym kódom, založeným na liberalizme, je podľa Smelého v rozdieli medzi prevahou kopírovania v starom kóde a vytvárania v kóde novom. Smelý pripúšťa smelosť liberálneho morálneho kódu, keďže píše, že „z evolučného hľadiska je liberálny morálny kód veľmi odvážny, lebo verí, že osobná skúsenosť a rozum dajú odpoveď na najťažšie otázky ľudského života“. Na rozdiel od liberála „kresťan viac verí tradícii a overeným zásadám a je opatrný vo vzťahu k novinkám“ (s. 44). Lenže Smelý zabúda, že nová doba prináša nové výzvy a nové problémy, na ktoré odpovede nemá ani Biblia, resp. katolicizmus. Tiež je jasné, že v bežnom živote človek musí väčšinou sám a rýchlo prijímať riešenia a tie nikdy nie sú ideálne, ba občas v rozpore s vlastnými zásadami, či už liberálnymi, alebo kresťansko-konzervatívnymi. Smelý túto kresťanskú (alebo všeobecne náboženskú), podľa môjho názoru neriešiteľnú dilemu, navrhuje riešiť „novým chápaním Božieho zámeru... s opatrnosťou omylného človeka, ktorý nevidí do Božej kuchyne“ (s. 46). Lenže kedy má kresťan vedieť, že Boh „novo“ chápe svoje zámer? Jednoznačná odpoveď na takto postavenú otázku nejestvuje a ak jestvuje, tak vychádza z hocijakého vnuknutia, ktoré sa na rozdiel od liberálneho „vnuknutia“, ale vôbec nemusí riadiť rozumom. A rozum, aj pri svojej obmedzenosti a pri podliehaní emóciám a falošných informáciám predsa len je lepším vodidlom ako akési mystické božie vnuknutie.

Niektoré zásadné tvrdenia autora sa dajú použiť aj na vyvrátenie alebo aspoň na spochybnenie užitočnosti a reálnosti jeho vlastnej teórie. Napríklad ak platí, že „v konkurenčnom prostredí šíriacich sa mémov nebude dôležitá rodinná stabilita, ale skôr schopnosť pružne reagovať na rýchle spoločenské zmeny“ (s. 50), potom to vlastne potvrdzuje prirodzenú vývojovú nadradenosť liberalizmu a súčasne nevyhnutnosť liberalizmu v prostredí trhovej ekonomiky (ktorá potrebuje flexibilitu, aby prežila konkurenčne). Podobne, čo je na tom nevhodné, ak „liberálnemu výkladu sveta nejde o adaptáciu čiže prispôbenie sa skutočnosti, ale o interpretáciu – jej výklad“ (s. 51)? Samozrejme, v niektorých oblastiach „výkladov je veľa“ (s. 51), ale v zásade práve veda, a nie náboženstvo sa snaží priniesť čo najpresnejší výklad sveta. Náboženstvo sa bráni inému výkladu okrem toho svojho „pravého“.

Ťažko sa dá akceptovať tvrdenie, že „niektorí liberáli podporujú a obhajujú závisť“ (s. 84), keďže napríklad „feministky vytvárajú bojovú náladu voči mužom, homosexuáli voči heterosexuálom...“ (s. 84). O akú závisť ide? Vedť tu ide o snahu o rovnaké práva tam, kde si niektorí myslia, že by mali byť rovnaké. A hoci je pravda, že existujú určité biologické odlišnosti medzi ženami a mužmi, to ešte neznamená, že ženy musia byť diskriminované napríklad nižším platom za rovnaký výkon.

Autor síce formuluje tvrdenie, že „cieľom je predsa pobyt v blízkosti Boha“ (s. 87), ale vôbec nie je jasné, prečo a ako by sa iba týmto spôsobom „naplnila moja túžba po spoločnstve blízkych ľudí, s ktorými chcem zdieľať večnosť“ (s. 87). Igor Smelý má ale asi pravdu, že „citové a morálne potreby sa nedajú dlhodobo ideologicky pokrývať

nánosom mémov a o slovo sa prihlásia formou duševnej nestability a citového prázdna.“ (s. 92). Inými slovami, človek potrebuje asi vyššie ciele ako len zábavu.

Nie je jasné, prečo by snaha o všetkom otvorene hovoriť znamenala stratu zodpovednosti (s. 114). Nie je to práve naopak?

Kniha je zaujímavým prínosom do sporu liberalizmu a náboženského fundamentalizmu. Lenže, ako mnohé iné pokusy podobného druhu, kritický čitateľ zostáva nepresvedčený... Človek potrebuje aj duchovno, ale Božia vôľa a božie zákony sú príliš neistým vodidlom v reálnom živote.

Andrej Škol kay

Andrej Škol kay
Katedra humanitných vied
FMK UCM v Trnave
nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava

VÝZNAM A JAZYKOVÉ HRY VO FAREBNÝCH KNIHÁCH

LUDWIG WITTGENSTEIN: Modrá a Hnedá kniha
Bratislava, Kalligram 2002, 296 strán. Preložil Dezider Kamhal.

Wittgenstein je v rámci histórie filozofie považovaný za jedného z najvýznamnejších filozofov. Rovnako ide o jednu z najdiskutabilnejších osobností. Svedčí o tom fakt, že po napísaní *Logicko-filozofického traktátu* sa odmlčal, nakoľko si myslel, že ako filozof už nemá ďalšie čo povedať. Všetko, čo sa dalo povedať, podľa neho povedal. Výsledkom *Traktátu* bolo, že máme hovoriť len to, čo sa dá, čo znamená vypovedať len exaktné (v ideálnom prípade elementárne) vety. Potom vety etiky či estetiky nemajú zmysel. Neskôr svoj názor zrevidoval, znova premyslel niektoré filozofické problémy. A práve tieto jeho úvahy sú zapísané v tzv. farebných knihách, *Modrej* a *Hnedej*, ktoré si môžete prečítať. Ide o kritiku ideí, ktoré presadzoval v *Traktáte*, nakoľko zistil, že požiadavky exaktného vyjadrovania v jazyku nie sú výsledkom, ale požiadavkou logiky. Bežný jazyk sa neriadí zákonmi logiky. V jazyku hráme mnohé tzv. jazykové hry, čo je ústredný termín jeho ďalších myšlienok. Jazyk už nechápe ako kalkul s ostro vymedzenými pravidlami. Svoje úvahy najprv vysvetľoval svojim dvom študentom, matematikovi Frankovi Ramseyu a ekonómovi Pierovi Sraffovi, keď začal pôsobiť v Cambridge od roku 1929. Krátko na to z Anglicka odišiel. Po návrate do Cambridge okolo roku 1933 jeho nový spôsob filozofovania začal byť známy vďaka „farebným knihám“, najmä *Modrej*. *Modrá kniha* obsahuje prednášky, ktoré Wittgenstein prednášal v rokoch 1933 – 1934. Stala sa jediným priamym zdrojom Wittgensteinových nových myšlienok. *Hnedú knihu* diktoval svojim dvom žiakom Francisovi Skinnerovi a Alice Ambroseovej počas rokov 1934 – 1935. Opisuje v nej početné jazykové hry a prípady ich používania. Zdôrazňuje funkciu slov v jazyku, funkciu ich používania, závislosť slov od jazykových hier. Používa príklady s farebnými škvŕnami, napr. červenej, príklady šachovej partie,